

BLATSKO POLJE (zapadni dio otoka Korčule tijekom pretpovijesti)

UDK 903 (497.2 Korčula) "63"
Primljeno/Received: 1999. 10. 5.
Prihvaćeno/Accepted: 1999. 11. 12.

Dinko Radić
HR-20270 Vela Luka
Centar za kulturu
Obala 26. br 2.

Blatsko polje nekadašnje je periodično krško jezero smješteno u središtu zapadnog dijela otoka Korčule. Tom prostoru gravitira zaljev Vela Luka i niz manjih polja. Zbog prometne povezanosti i povoljnih životnih uvjeta, dobro je naseljen tijekom svih pretpovijesnih i protopovijesnih razdoblja. Najstariji tragovi života potječu iz mlađeg kamenog i bakrenog doba, ali za sada su veća istraživanja obavljena samo u Veloj spili. Na okolnim brdima locirane su najmanje četiri gradine, nekoliko promatračnica i tridesetak tumula.

Gradina Kopila najznačajnije je željeznodobno naselje na Korčuli. Do sada nije ozbiljnije istraživana, a dvije grupe metalnih predmeta koji se čuvaju u Dubrovačkom muzeju slučajni su nalazi, vjerojatno povezani s nepoznatom željeznodobnom nekropolom. Uz Kopilu možemo vezati barem jednu od korintskih vaza iz istog muzeja. Na površini i u plitkim naslagama gradine izdvojeno je obilje keramičkih predmeta lokalne produkcije i dosta ulomaka importiranih grčko-helenističkih vaza. Od 5. do 1. st. pr. Kr. Kopila postaje središte snažne domorodačke zajednice sa značajnom i aktivnom ulogom u trgovačkim i drugim kontaktima te u svim događanjima na dijelu Jadrana kojemu gravitira otok Korčula.

Ključne riječi: otok, pretpovijest, gradina, Korčula, Blatsko polje, Kopila.

Krška polja na otocima srednje Dalmacije malobrojne su pa samim time i dragocjene površine koje od prapovijesti do danas predstavljaju središta gospodarskog i društvenog života. Važnost kraških polja za ukupnost života na otocima daleko nadilazi njihove relativno skromne površine. Zbog fizičkih svojstava tla, posebno zbog postojanja nešto dubljih naslaga plodne crvenice, polja i njihova rubna područja, postaju središta prometne i privredne djelatnosti. Ti prostori neprestano privlače pažnju novih naseljenika, što najčešće znači sukob jer opstanak na otoku bez kontrole nad poljima nije moguć.

Blatsko polje zauzima središnji dio zapadnog dijela otoka Korčule. Taj se zemljopisni pojam odnosi na kršku udolinu nastalu u dolomitnoj zoni na pravcu rasjedne linije, koja počinje u središtu otoka te se od Gumanca preko Kapje, Krtinje i Blatskog polja proteže prema zapadu i na kraju širi u zaljev Vela Luka. Polje je izduženog, nepravilnog oblika s osnovicom istok-zapad dugom preko 3 km i širinom sjever-jug od 800

do 1500 m. Površina mu iznosi preko 3 km², prosječna nadmorska visina oko 10 m, najniža 4,8 m, a na rubovima se penje do oko 25 m. Okolni predio građen je od vapnenih dolomita i trošnih vapnenaca, uz rubove polja nataložena je crvenica, a u sredini pjeskulja miješana s humusom. Polje je s južne strane omeđeno gusto pošumljenim brdima Veprijak, Sv. Mihovil, Kozjak, Maslinovik i Ančinovo, sa sjeverne strane su Veli i Mali Lisac, Kopila, Rat i Mišjak, a na zapadnom dijelu udolina je otvorena prema velalučkom zaljevu. Istočno su Gospino polje, Velika i Mala Krtinja, Zlinje i drugi nizinski predjeli koji znatno povećavaju ukupnu površinu ravničarskih predjela zapadnog dijela Korčule i omogućavaju dobru prometnu povezanost s ostalim dijelovima otoka.

U prošlosti je istočni dio Blatskog polja bio periodično krško jezero površine 178 ha s dubinom vode do 5-6 m, koja je obično ljeti presušivala, ali su zabilježene godine kada se nije povlačila. Obilaskom

prostora nekadašnjeg jezera nismo zabilježili arheološke ostatke što upućuje da je taj krški fenomen egzistirao i tijekom prapovijesti. Jezero je pred I. sv. rat primjenom složenih melioracijskih zahvata isušeno (Piplović 1999).

Iako je Blatsko polje od sjevernih i južnih obala Korčule udaljeno prosječno oko 3 km, ono je praktički s tri strane odvojeno od mora. Jedino prema zapadu prometni pravci prolaze rubnom zonom, približno 20. izohipsom, i bez uspinjanja povezuju velalučki zaljev sa središnjim otočkim prostorima. Danas se taj prostor odlikuje najvećim brojem i najvećom gustoćom stanovnika na jadranskim otocima.

Prvi koji spominje neki arheološki objekt u blizini Blatskog polja bio je Nikola Ostoic, (Ostoic 1878: 111) On zna za gradinu Kopila i ulomak rimskog natpisa nađen negdje u polju (Ostoic 1878: 99, bilj 1.). Kratak opis gradine Kopila daju F. Radić i V. Vuletić-Vukasović (Radić & Vuletić-Vukasović 1887: 105.). U blizini Dučilove gomile (Karta: br.11) nađena je kamena sjekira od jadaita (Radić 1887: 71-73), a pored Lokve slomljeni čekić od diorita (Radić & Vuletić-Vukasović 1890: 77). Blatskog polja, a posebno lokaliteta Kopile dotiče se P. Lisičar (Lisičar 1951; 1963a; 1973). Uz istočni rub polja 1978. g. obavljena su manja zaštitna iskopavanja, razlog tome bilo je otkriće villae rusticae pored crkve Gospe od Poja (Oreb 1989).

Većina u daljnjem tekstu spomenutih lokaliteta ukratko su opisani u ranijim radovima (Radić 1991; Radić & Bass 1993.) gdje se navodi starija literatura.

Gradina Kopila (ili Stražišće) - nalazi se na dominantnoj koti 224,5 na vrhu strmog brda u visini središnjeg dijela sjeverne strane Blatskog polja. Ostvaruje vizualnu komunikaciju s uvalom Vela Luka i Korčulanskim kanalom te s nekoliko drugih gradina. Brdo Kopila danas je obraslo visokom nepreglednom makijom, koja raste na zapuštenim vinogradarskim terasama. Izgled gradine određen je gotovo 100 m dugim, ravnim, urušenim ostatkom bedema, usmjerenim približno u pravcu si-jz. Bedem je na krajnjim točkama omeđen s dvije oveće gomile koje imaju ulogu gradinskih dominantna, a ona na jugozapadnoj strani flankira mjesto ulaza u gradinu. Bedem je građen od neobrađenog kamenja relativno manjih dimenzija, na način da je između vanjskog i unutrašnjeg lica kamenje poslagano u nekoliko usporednih redova, tj. u nekoliko međusobno priljubljenih zidića, ukupne debljine oko 3-4 m. Tako je postignuta veća čvrstoća i otpornost na oštećenje. Sačuvana visina iznosi oko jednog metra, a izvorno je bila nekoliko puta viša. Na ostalim stranama

brda postoje samo naznake bedema, jer zbog znatne prirodne strmine nije ni postojala potreba za njegovom izgradnjom. Uočavamo da je oblik gradine određen konfiguracijom terena i odgovara izduženom polukrugu s dvije dominantne na mjestu spoja luka i tetive. Središnji je plato uglavnom zaravnjen, površina mu iznosi oko 2000 m², a nekada je bio zasađen vinovom lozom.

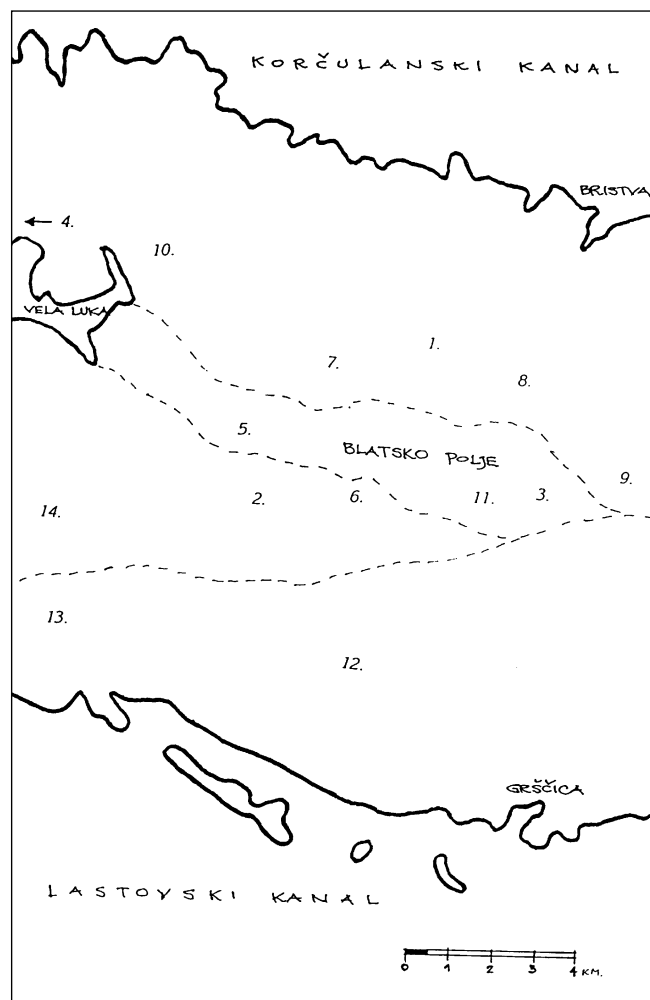
Osim na prostoru unutar bedema, keramički ulomci različitih željeznodobnih i antičkih posuda, te amfora i pitosa, u velikoj su množini razbacani u radijusu od nekoliko stotina metara, posebno po padinama u pravcu Blatskog polja i polja Dol, pa stvarna veličina naselja višestruko premašuje površinu akropole. Na spomenutim padinama uočavaju se ostaci nekoliko kvadratnih suhozidnih struktura, tj. tragova prapovijesnih nastambi deformiranih dugotrajnom obradom terasastog zemljišta. O planimetriji podgrađa nemamo dovoljno podataka, osim činjenice da je raspored nastambi morao pratiti južnu padinu brda, iz čega kao gotovo jedina moguća proizlazi koncentrično-radijalna organizacija rastera sa središnjom točkom na jugozapadnoj gradinskoj dominantni.

Jedina dosadašnja iskopavanja¹ izvedena su u sondi lociranoj neposredno ispod južne strane bedema. Veličina "sonde" iznosi jedva 50 x 50 cm, u njoj je pronađeno nekoliko stotina keramičkih ulomaka, od toga dvadesetak ulomaka grčko-helenističke crnoglazirane keramike, a ostalo je atipična, vrlo usitnjena, "domaća" željeznodobna keramika. Dno "sonde" bilo je na jedva 40-ak cm dubine, činio ga je kamen živac pa se može pretpostaviti da je riječ o materijalu naplavljenom s obližnjeg platoa.

Početak stoljeća u fundus Dubrovačkog muzeja dospjele su dvije grupe sličnih metalnih predmeta. Za jednu je ostalo zabilježeno da potječe s Kopile, a za drugu znamo samo da je odnekud iz okolice Blata. Okolnosti nalaza nisu poznate. Međusobnom usporedbom i uz pretpostavku da je donositelj ista osoba², s vrlo velikom sigurnošću pretpostavljamo kako obje grupe potječu s prostora negdje iz okolice Kopile, vjerojatno iz obližnje, devastirane, nelocirane nekropole u ravnom. Nalazi se sastoje od desetak lučnih spona s raskucanim i savijenim vrhom luka, dviju spona tipa Štrpci, više igala omega tipa, igala sa spiralno savijenom glavicom, igala sa stožastom glavicom, igala s plosnato raskucanom glavicom, spiralno savijenih kolutova žice, brončanih alki, jedne štipaljke i para spiralno-naočalastih privjesaka. Četrdeset bolje očuvanih predmeta ukratko su kataloški opisani (Čečuk & Radić 1995: 53-55.), a ostatak su uglavnom oštećeni ulomci istovrsnih ukrasnih predmeta. Zbog određivanja vremena korištenja nekropole, a time

¹ Tijekom rada na izradi arheološke karte Korčule gradinu Kopila su više puta rekognoscirali D. Radić i B. Bass s odjela za arheologiju sveučilišta u Edinburgu.

² Osoba zaslužna za to što su predmeti dospjeli u Dubrovački muzej je Izak Tolentino, sudbeni pristav iz Korčule, koji je po prirodi posla često boravio u Blatu. Njegovo ime je na ceduljici uz jednu grupu predmeta (usmeni podatak S. Petrak), a inače je poznat kao sakupljač starina (Radić & Vuletić-Vukasović 1890: 77.)

Sl. 1 Karta arheoloških objekata u širem predjelu Blatsko polja: 1. Kopila, 2. Maslinovik, 3. Veprijak, 4. Gradina sv. Ivana, 5. Ančinovo, 6. gomile ispod Puhovca, 7. Mali Lisac, 8. Lukoravac, 9. Blatsko groblje, 10. Vela spila, 11. Dučilova gomila, 12. gradina Kula, 13. gradina Gradac, 14. gradina Greben

i gradine, važna nam je točna datacija ovih, u našim krajevima relativno uobičajenih i dobro poznatih nalaza. Temeljem brojnih analogija zaključujemo kako ovu, ujedno jedinu poznatu grupu prapovijesnih metalnih predmeta nađenih na Korčuli, treba datirati u peto i četvrto stoljeće pr. Kr.³ Pronađeni predmeti pripadaju domaćoj, možda i lokalnoj produkciji, a importirane mogu biti samo fibule tipa Štrpci, iako ni tu nije isključena mogućnost lokalne produkcije pod grčkim utjecajem. Posebno velika sličnost i vremenska podudarnost uočena je u usporedbi s predmetima iz grobova I, III i IV. iz Viča Luke na Braču (Marović & Nikolanci 1977: 5-51.) Treba uzeti u obzir nepoznate okolnosti nalaza tj. ne možemo isključiti ostavu, ali vjerojatnija je mogućnost da se radi o prilozima iz jedne ili više grobnica, što podrazumijeva duži vremenski raspon između najmlađeg i najstarijeg nalaza.

Vrlo je vjerojatno da poznata korintska oinochoa širokog ravnog dna, ukrašena s dva niza fantastičnih životinja, na način uobičajen za slikarstvo 6. st., koja se čuva u Dubrovačkom muzeju, potječe iz istog lokaliteta. Vazu je prvi spomenuo Robert Schneider (Schneider 1885: 33), a nakon njega P. Lisičar i M. Nikolanci (Lisičar 1949: 38., 1973: 6-7, Nikolanci 1973: 111.) i ona se općenito uzima kao jedan od važnih i nepobitnih dokaza o prisutnosti Korinćana tj. njihove trgovine na Jadranu. U fundusu Dubrovačkog muzeja još je nekoliko sličnih, nepubliciranih korintskih vaza, koje bi također mogle potjecati s Korčule, možda s istog lokaliteta, a M. Nikolanci (Nicolanci, 1973, 111-112.) ih datira u 7. i 6. st. pr. Kr.

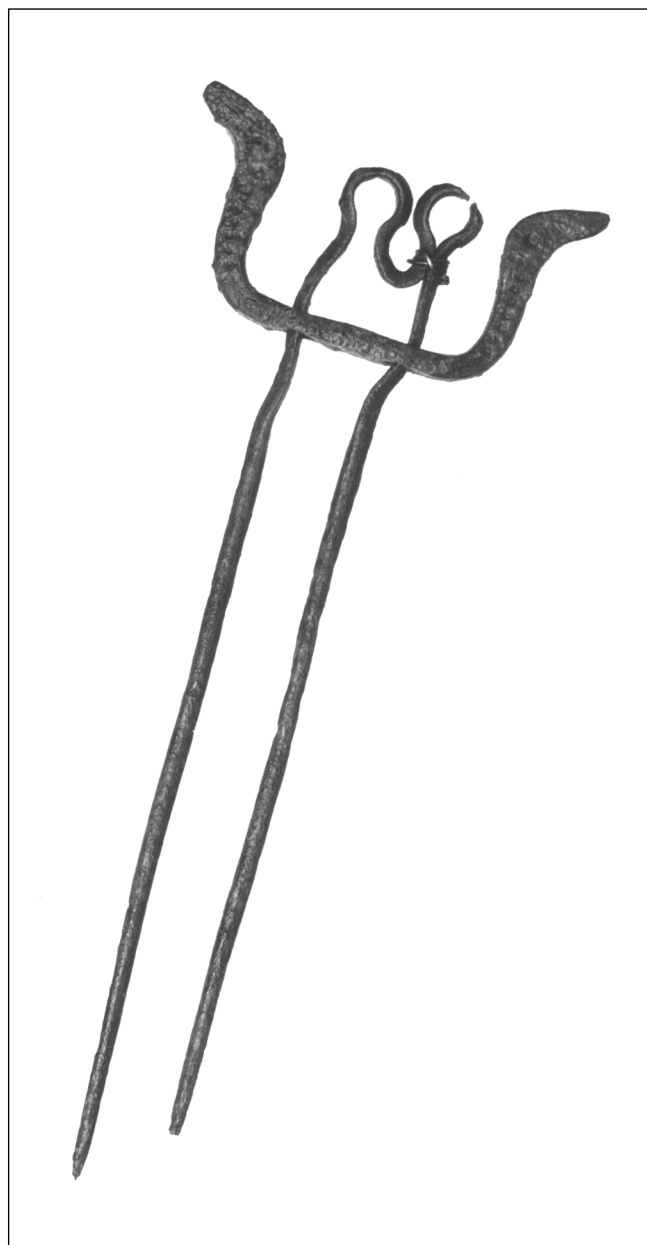
Analizom iskopanog i rekognosciranjem nađenog keramičkog materijala posebno je izdvojeno nekoliko desetaka ulomaka grčkih i helenističkih posuda. Većina pripada ulomcima dobro poznatih gnathia vaza, ukrašenih uglavnom pravilnim, gustim i okomitim kanelurama.

³ P. Lisičar 1951: T. XVIII/3-4 donosi (nejasne) fotografije nalaza. Isti u radu o fibulama tipa Štrpci par iz Kopile datira okvirno u četvrto stoljeće (Lisičar 1963: 35.) B. Čović fibulu tipa Štrpci iz Gorice pripisuje 5. srednjodalmatinskoj fazi (375-300), (Čović 1987a: 458, T. L/27). Lokalne jadranske ranolatenoidne fibule u uporabi su tijekom 4. i 5. faze razvitka dalmatske kulture (Batović 1986: sl. 8/13, 11/14.). B. Čović ih datira od sredine 5. do sredine 4. st. (Čović 1987b: 503-504, sl. 28/19., isti. 1987a: 455. i sl. 26/15.). Nalazimo ih u Liburnskoj III i IV fazi, tj u 6. i 5. st (Batović 1987: 350-351, sl. 20/13, grob 3 Nin T. XL/6,7, grob 9 Nin T. XL/17), u Japodskoj grupi faza 4, (Drechler-Bižić 1987: sl. 24/3). Prema karti distribucije koju donosi Š. Batović (Batović 1973: karta 10.) vidljivo je da su najbolje zastupljene na liburnskom prostoru i u srednjoj Dalmaciji (Marović & Nikolanci 1977: 43-44.), ali i na Apeninskom poluotoku. Naši primjerci odgovaraju drugoj fazi razvitka ranolatenoidnih fibula (Batović 1974: 190 i sl. 3.) datiranoj okvirno u 5. st.

Spiralni privjesak (naočalastog tipa) s petljom karakterističan je za svih pet faza razvitka dalmatinske kulture (Batović 1986: sl. L, 4/7, 5/13, 9/28, 12/22.), a čest je i na lokalitetima susjednih grupa, na pr: Liburnska IV faza, iz groba 10, Nin. (PJZ, V. T. XL/15) Istarska grupa, Nezakcij, grob V/27. (PJZ, V, T. XXX/4), Glasinačka kultura IVa (PJZ. V. sl. 33/4)

Omega igle u Dalmaciji koriste se tijekom 3, 4 i 5 faze (Batović 1986: sl.5/25, 9/24, Marović & Nikolanci, 1977. sl. 10/4-5 i 15/8) te na okolnim područjima: Glasinac Va, tumul Potpećine, tumul IV, grob 1 (Čović 1987c: 631, T. LXII/38) Glasinac Vb, Rudine kod Rusanovića, tumul 3 i Zagrađe tumulus I grob 2. (isti: LXV/1,11) Grupa Donja Dolina - Sanski Most, faza 3a; Sanski Most grob 59 (PJZ. V, T. XXVIII/26.) Srednjobos. grupa faza 6. lokalitet Vratnica, (Čović 1987b: T. LIII/30-31.). Dekorativnošću se posebno ističe primjerak s umetkom koji dvostrano završava zmijskom glavom (slika br. 2). Iгла je jedinstvena, bez izrazitijih analogija, a zmijski kao motiv ktoničke simbolike dobro je poznata i raširena među domorodačkim stanovništvom (Stipčević 1981: 47-59).

Različiti oblici brončanih ukrasnih igala sa spiralno savijenom i stožastom glavom karakteristični su za IV. te donekle i za V. fazu razvitka delmatske kulture željeznog doba. Primjerci analogni našim poznati su s lokaliteta Crvenica, Gorica, Viča Luka itd.

Sl. 2 *Omega igla ukrašena dvostranim zmioglavim umetkom (Kopila)*

Treba istaknuti kvalitetu crnoglaziranih posuda, uglavnom skifosa, oinohoja i hidrija, koja ukazuje na import iz Južne Italije. Nekoliko primjeraka pripada obližnjim isejskim radionicama, ali zbog usitnjenosti nije moguće odrediti točan oblik posuda. Importiranu gnathia keramiku na našim lokalitetima datiramo krajem 4. st. te češće tijekom 3. st, a vrlo slična isejska produkcija nastavlja se sve do 1. st. (Kirigin 1996: 121-140.)

Druga promatrana grupa keramičkih predmeta su ulomci grla i ručica amfora. Analizom je obuhvaćen tek manji broj primjeraka prikupljenih tijekom rekognosciranja podgrađa. Dio oboda pokazuje svojstva tipična za tzv. istarske amfore ili Lamboglia 2 oblik, na ovom dijelu Jadrana korištene u razdoblju od 2. do 1. st. pr. Kr. Ostatak čine primjerci s okomitim, zadebljanim obodom slične ili nešto više datacije. Vjerojatno je da neki od pronađenih oboda pripadaju srolikom obliku

grčko-italskih amfora, što ne možemo potvrditi zbog izrazite fragmentiranosti nađenih ulomaka. Količina krhotina ukazuje na rašireno konzumiranje, možda, i usvojenju proizvodnju vina.

Gradina sv. Ivana - (Karta: br. 4) na poluotoku koji zatvara istoimenu uvalu i odlično sidrište unutar Velalučkog zaljeva, nađeni su ostaci gradinskog naselja ovalnog oblika, branjenog snažnim bedemom, strmom liticom i nepristupačnim poluotočkim položajem. Većina naseobinskih objekata nalazila se u podgrađu pri dnu sjeverne i istočne padine, a na njih upućuje mnoštvo ostataka vezanih uz trajan boravak. Lokalitet nije sondiran, a obilaskom je, među mnoštvom amorfne prapovijesne keramike, uočen samo jedan ulomak grčke posude. U blizini je nekoliko tumula, vjerojatno povezanih s Gradinom. Na ovom je lokalitetu nađena atenska tetradrahma iz 2. st. (Lisičar 1963 b:78-79).

Maslinovik - (Karta: br. 2) na koti 196,4 uz zapadni rub Blatskog polja rekognosciranjem terena ustanovljena je gradina na čijoj se površini nalazi velika količina keramičkih ulomaka. Gradina ima približno kružan tlocrt, omeđena je kamenim bedemom, mjestimično pretvorenim u vinogradarsko podgrađe. Limitni tumul, ugrađen je u bedem, nalazi se na nešto lakše pristupačnoj jugozapadnoj strani. Među brojnim atipičnim ulomcima nema primjeraka karakterističnih za mlađe željezno doba.

Veprijak - (Karta: br. 3) kota 177,2 na vrhu brda uz istočni rub polja, na za ovaj dio Korčule središnjem položaju, otkriveno je znatno izduženo gradinsko naselje čija je cjelokupna površina do sredine ovoga stoljeća bila zasađena vinovom lozom. Bedemi su oštećeni i inkorporirani u kasnije suhozidove. Pronađeni keramički ulomci ne daju dovoljno elemenata za sigurno datiranje, u svakom slučaju dosadašnji nalazi upućuju na kasnija brončanodobna razdoblja.

Ančinovo - (Karta: br. 5) kota 104 u blizini gradine Maslinovik, prapovijesna je gomila-promatračnica na vrhu brda koje povezuje Blatsko polje i zaljev Vela Luka. Odlično nadzire prometnicu između Vele Luke i Blatskog polja.

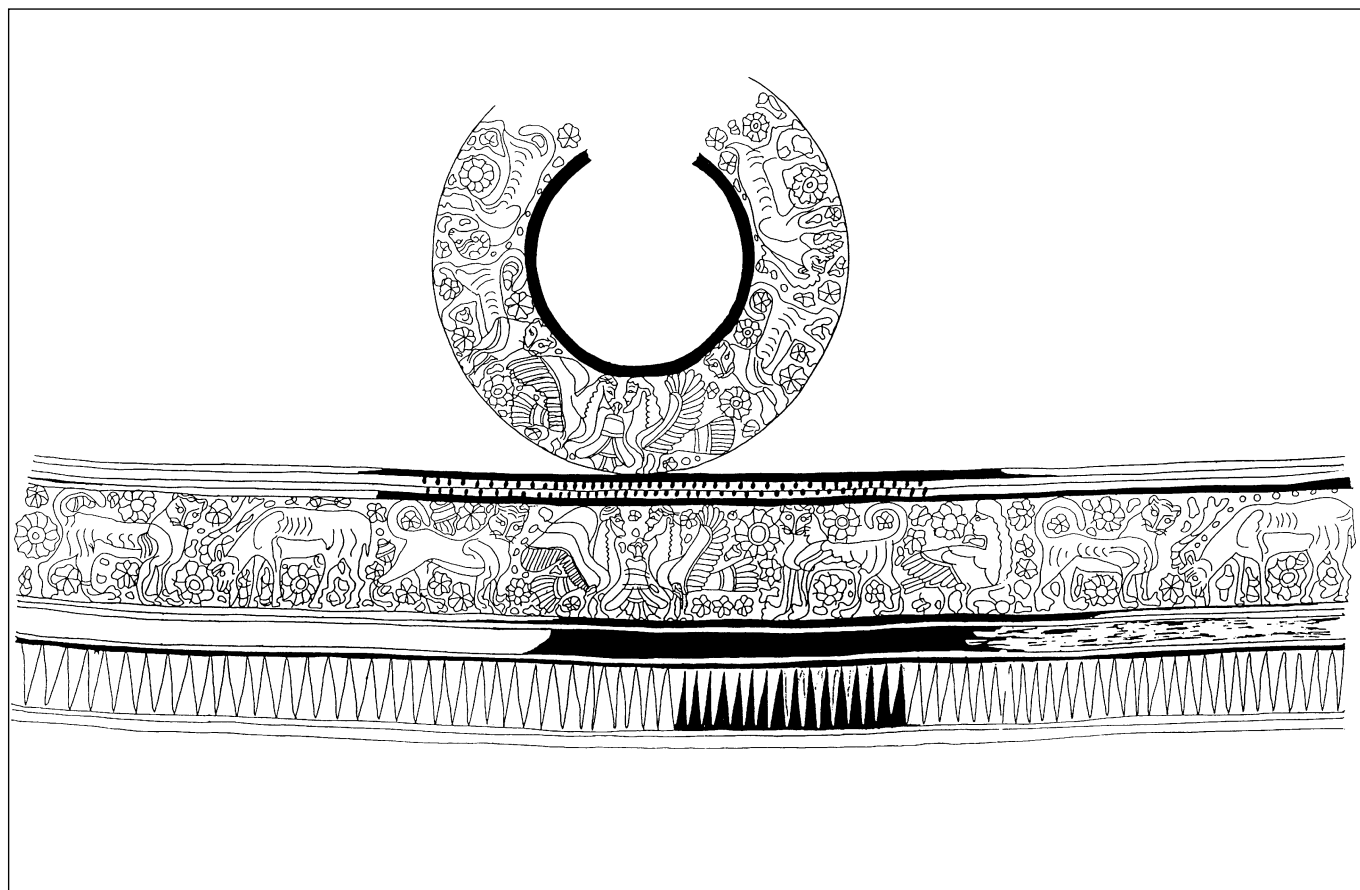
Mali Lisac - (Karta: br. 7) u širem predjelu najmanje je pet gomila, na jednoj od njih nađena je "X" ručica koju datiramo početkom brončanog doba (Radić 1991: T. I/10.).

Lukoravac - (Karta: br. 8) kota 85,7 s većom gomilom-promatračnicom uz sjeverni rub polja.

Gomile ispod Puhovca - (Karta: br. 6) na koti 61 uz južni rub polja dvije su gomile, koje se ističu položajem i veličinom. U većoj je dijelom uništena kamena grobnica.

Blatsko groblje - (Karta: br. 9) dvije prapovijesne gomile od kojih je južnija znatno oštećena.

Dučilova gomila - (Karta: br. 11) potpuno je uništena 1959. g., u središtu je bio žarni grob, a zabilježeni su recentni, vjerojatno srednjovjekovni ukopi (Protić 1976: 14-15.).

Sl. 3 Crtež ornamenta na korintskoj vazi nađenoj u Blatu (Kopili ?)

Vela spila - (Karta: br. 10) oko 2 km od Blatskog polja, iznad uvale Vela Luka nalazi se Vela spila, lokalitet na kojem su zastupljene sve na ovim prostorima poznate kulture, od mezolitika do brončanog doba. Brojnošću i bogatstvom nalaza te izuzetnom stratigrafijom, Vela spilu ubrajamo među najznačajnija sredozemna nalazišta (Čečuk & Radić 1995: 60-61.). U dosadašnjih oko 250 m² istražene površine pronađeno je preko pola milijuna keramičkih ulomaka i drugih ostataka povezanih uz dugotrajan život u špilji. Posebno dobro su istraženi slojevi starijeg, srednjeg i mlađeg neolitika te više eneolitičkih manifestacija. Naslage koje pripadaju razdoblju od sredine brončanog doba do početka antičkog razdoblja nisu jasno stratigrafski izdvojene, ali ukupna količina keramike govori o dosta čestom korištenju špilje. Među mnoštvom ulomaka tzv. gradinske keramike dosad su izdvojeni dijelovi tek desetak finih crnofirnisanih grčkih i helenističkih posuda i nekoliko grčko-italskih amfora. Izdvajamo manji ulomak gnathia keramike s izbljedjelim tragom slikanja, crno premazani skifos slabije kvalitete, koji bi pripadao lošoj imitaciji kampanske keramike, dio vretenastog lekita te nekoliko vrlo finih, importiranih, reljefno ukrašenih fragmenata.

U okolini Blatskog polja još je nekoliko prapovijesnih objekata poput gradina Gradac-Potirna, Kula-Brnistrova, Kom, Greben i promatračnice Hum, te više pojedinačnih i grupiranih grobnih gomila o čijem broju najbolje govori nekropola Potirna - Grdača gdje su na jednom mjestu evidentirane 22 gomile.

Osim u Veloj spili, ulomci neolitičke keramike, kamenih i kremenih artefakata nađeni su na nekoliko položaja uz rub Blatskog polja i Velalučkog zaljeva, ali njihov relativno mali broj ukazuje na samo povremeno korištenje tih lokacija. Središte zajednice bilo je u Veloj spili pa su u njoj koncentrirani izuzetno bogati ostaci života iz svih prapovijesnih razdoblja mlađih od paleolitika. Potrebno je istaknuti važan prometni položaj zapadnog dijela Korčule u vremenu starijem od sredine brončanog doba. Ta tema bit će uskoro temeljitije obrađena, a za sada želimo naglasiti značajnu ulogu ovoga prostora u razmjeni materijalnih dobara i protoku kulturnih utjecaja.

Tragove života stanovnika koji napuštaju život u špiljama i naseljavaju se na vrhovima brda nalazimo na Veprijaku i Maslinoviku, a u to vrijeme treba datirati i stariju fazu naselja Kopila. Proučavanjem naslaga Vele spile ustanovljeno je da do tih promjena dolazi nakon kraja ranog brončanog doba tj. tragove života nositelja cetinske kulture za sada nalazimo samo u špilji, ali za očekivati je da će buduća istraživanja dati njihove nalaze i na nekoj od gradina. Cetinskoj kulturi vjerojatno pripada neki od tridesetak tumula raspoređenih po uzvisinama uz rubove Blatskog polja. Nažalost, na Korčuli dosada nijedan tumul nije stručno istražen, ali su zato česti različiti načini njihovog devastiranja. Izgledom, konstrukcijom i svojstvima oskudnih fragmenata keramičkih posuda nađenih na površini, gomile odgovaraju stanju poznatom na širem prostoru. Sva poznata gradinska naselja odlikuju se krajnje

jednostavnim tlocrtom, obično manje ili više ovalno izduženim oblikom bedema, potpuno prilagođenog konfiguraciji terena. Istraživanja otežava činjenica da su središnji prostori trajno naseljenih gradina u prošlom stoljeću iskrčeni i zasađeni lozom.

Broj i raspored objekata koji egzistiraju krajem brončanog doba (vjerojatno i tijekom starijeg željeznog doba) ukazuje da je uz rubove Blatskog polja postojao intenzivan život organiziran u nekoliko zajednica od koji svaka nadzire i iskorištava svoj dio prostora. Najbliža moru je gradina Maslinovik, smještena u sredini trokuta: zaljev Vela Luka, Blatsko polje i prometnica prema jugozapadnom dijelu otoka. Novo otkrivena gradina Veprijak povezuje nekoliko manjih, ali prometno značajnih krških udolina. Na sjevernoj strani s naglašeno središnjim položajem je gradina Kopila. Zanimljivo je uočiti da je raspored ostalih objekata, tumula i promatračnica, ovisan uglavnom o gradinama i prometnicama. Obično je širi prostor koji pripada jednom naselju omeđen gomilama, napr: gomile na Malom Liscu gravitiraju Kopili, Narat također, Lukoravac je između Kopile i Veprijaka te definira zonu jedne od tih zajednica. Dučilovu gomilu povezujemo s Veprijakom, Ančinovo s Maslinovikom itd. (Radić & Bass 1993.)

Proučavanje naseljenosti šireg prostora Blatskog polja otvara pitanje njegove uloge u slabo poznatom procesu najranijih doticaja domorodačke zajednice s grčkim svijetom te, kasnije, komuniciranja i uključivanja u zonu isejskog političkog i gospodarskog interesa. Zasad, usprkos brojnim pretpostavkama, još ne raspoložemo s dovoljno činjenica o postojanju trajnijeg grčkog naselja na ovom dijelu Korčule,⁴ a noviji rezultati terenskih istraživanja sužavaju prostor eventualnog lociranja. Ipak, još smo daleko da neke predjele isključimo, (Radić 1989) posebno se to odnosi na priobalje naselja Vela Luka, gdje je u zadnja dva stoljeća došlo do intenzivne urbanizacije i nasipavanja obale.⁵ Prisjetimo se da je kao lokaciju za još neotkrivenu Herakleju D. Rendić-Miočević ponudio širi prostor Blatskog polja pa bi to moglo biti ime često spominjane, neubicirane knidske naseobine, koja je, prema istom autoru, mogla imati posebno mjesto u državi Ilira Jonija. (Rendić-Miočević 1980: 235) Za sada su to samo hipoteze, temeljene na pisanim i numizmatičkim izvorima, bez uporišta u stanju na terenu.

Na zapadnom dijelu otoka Korčule predmeti grčke provenijencije su redovito i isključivo nalaženi u kontekstu domorodačkih naselja (Gradac u Potirni, Vela spila, Kopila i Gradina sv. Ivana). Koegzistiranje antičkih i

domaćih metalnih i keramičkih predmeta uobičajena je pojava poznata na širem prostoru, a nastaje kao produkt potrebe domaćeg stanovništva za kvalitetnim grčkim proizvodima (ili manje-više uspješnim imitacijama). O razvijenoj trgovačkoj razmjeni i čestim kontaktima raspoložemo sa sve više podataka,⁶ a stanje u okolici Blatskog polja analogno je situaciji u Viča Luci na Braču (Marović & Nikolanci 1977.), Kopačini tj. Taležu na Visu, materijalu na gradini Tor iznad Jelse (Zaninović 1982), gradini Fortica iznad grada Hvara (Novak 1961:196-197) i ostalim značajnijim središtima intenzivnog života domaćeg *pretpovijesnog* stanovništva.

Usprkos čestim kontaktima, utjecaj helenske kulture na život autoktone zajednice, bio je relativno slab. Kao primjer možemo navesti da je količina pronađene grčko-helenističke keramike na lokalitetima poput Ošanića, Škripa ili Kopile, u odnosu na ukupnu masu ulomaka, gotovo zanemariva. Na zapadnom dijelu Korčule postoji stalan doticaj domaćeg stanovništva s helenskim svijetom, ali ne i međusoban (permanentno izražen) antagonizam. Autoktone zajednice i njihova središta pod stranim utjecajem ubrzano prolaze inače dugotrajan razvojni put od prapovijesnih predurbanih središta do protourbanih gradina - opida. Proces se teže uočava promatranjem primjena arhitektonskih inovacija, korištenjem novih građevinskih tehnika, novom gospodarskom strukturom ili socijalnim raslojavanjem jer je spor i u Dalmaciji zabilježen samo na nekim lokalitetima (Faber 1986; Suić 1976: 63-81), a na Korčuli gotovo da nije poznat.⁷ Do transformacije dolazi prije svega zbog promjene važnosti koje pojedina gradinska naselja zauzimaju u prostoru jer neka, poput Kopile, postaju središtem relativno velikih, bogatih i vojno snažnih heterogenih rodovskih zajednica. Promjene se u suštini svode na dezintegraciju rodovskih grupa, pojavu lokalnog središta vlasti na čelu s lokalnim vladarom i općenito narastanjem gospodarske snage. Razloge intenziviranja toga procesa vidimo u sporom, ali stalnom raslojavanju društva pomognutom razmjenom s grčkim i italjskim trgovcima, te izloženosti neposrednim utjecajima visokoorganiziranih grčkih gradova-država i sve ustrojenijim državnim strukturama susjednih Ilira.

Sukob starog i novog, težnja domorodaca za očuvanjem, a došljaka za zauzimanjem prostora, uz istovremenu potrebu za razmjenom, ne samo materijalnih dobara, temeljne su odrednice pretpovijesti ovih krajeva. Taj proces događao se i na zapadnom dijelu otoka Korčule, gdje u vrijeme ranih doticaja i naseljavanja Grka na Jadranu, jedno od dotadašnjih gradinskih naselja, ono na Kopili, dobiva na važnosti i neosporno zauzima

⁴ Hipoteze o lokacijama antičke naseobine na Korčuli vidi kod: Novak 1961: 164 i bilj. 77., rezime općenito o naseljavanju Jadrana: Kirigin 1990.

⁵ Bobovišće je sigurno sidrište unutar velalučkog zaljeva i logično ishodište jedine transotočke prometnice. Uvala je danas potpuno izmijenila izgled, u njoj N. Ostoić 1953: 12, spominje stara zdanja i novce Akrizije?

⁶ Postoji obimna literatura, na pr. Zaninović 1976, za stanje na Korčuli Radić & Bass 1994

⁷ Radić & Bass 1994, opisuju na gradini Dubrovica i na brdu oko 1,5 km zapadno od iste pretpovijesne strukture građene pod grčkim utjecajem.

središnji položaj u zoni, te postaje središtem zajednice čija se vlast proteže najmanje nad zapadnim dijelom Korčule. Pronađeni materijal zajedno s predmetima iz Dubrovačkog muzeja pokazuju da je ta gradina značajno željeznodobno naselje čiji stanovnici koriste grčko-helenističku keramiku i metalne predmete karakteristične za razdoblje od 5. do 1. st. pr. Kr. Pretpostavka da s ovog lokaliteta potječu korinške posude iz 7. i 6. st. nije u neskladu s datacijom dijela keramičkih i metalnih predmeta. Odvojena od mora i okrenuta prema ostalim istovremenim otočkim populacijski značajnim središtima (Radić & Bass 1993), gradina intenzivno egzistira najmanje pola milenija. Njeno komuniciranje s morem moglo je biti ostvareno preko Velalučkog zaljeva, npr. preko gradine Gradina sv. Ivana ili sidrišta smještenog u predjelu Bobovišća. Nije potrebno isključiti ni južnu obalu otoka jer je i tamo nalažena helenistička keramika (Radić & Vuletić-Vukasović 1887: 110-111; Radić 1989). Zanimljivo je spomenuti položaj Gradine sv. Ivana koja se nalazi točno na polovici puta između grada Ise i Lumbarde, a ujedno predstavlja jedino sigurno sidrište između tih dviju točaka.

Stanovnici Kopile svjedoci su i bez sumnje aktivni sudionici u svim pretpovijesnim događanjima na ovom dijelu Jadrana, od hipotetskog naseljavanja Knidana i

događanja opisanog na “lumbardskoj psefizmi” do ardijskih ratova i rimske prevlasti. O samostalnosti lokalnog stanovništva i doslovno stoljetnom opiranju rimskom utjecaju najbolje govore podaci poput onog kod Tita Livija (Tit. Liv. XL, 42.) gdje se spominju rimski trgovci zarobljeni na (ili u) Korčuli, te Apijanova vijest (Ilyr., 16) o tome da je zbog učestalog gusarenja tek August 35. g. dio stanovnika Korčule poubijao, preživjele prodao u roblje i tako je šest stoljeća nakon doticaja Korčule s tekovinama antike, vjerojatno po prvi put, skršen otpor domaćeg ilirskog stanovništva. Na pitanja kakvu je ulogu zajednica koja je obitavala u široj okolini Blatskog polja imala u odnosu na događanja vezana uz naseljavanje Grka na Srednjem Jadranu, u sukobima Grka, Ilira i Rimljana, odgovorit će naredna istraživanja.

Prema arheološkom materijalu iz šire okolice Blatskog polja možemo prihvatiti da se je život na prapovijesnim lokalitetima ugasio tijekom I. st. pr. Kr., vjerojatno nakon spomenutog Augustova pohoda.⁸

Na pruženoj pomoći zahvaljujem kolegici Romani Menalo iz Dubrovačkog muzeja te posebno pokojnoj kolegici Spomenki Petrak, čiji nas je prerani odlazak spriječio u planiranom temeljitijem istraživanju i obradi nalaza s Kopile.

⁸ Uz “obalu” Blatskog jezera registrirane su četiri lokacije na kojima su se razvile rimske villae rusticae, u bližoj okolini je još pet položaja, unutar zaljeva Vela Luka naredna četiri, ukupno na zapadnoj trećini otoka dosad je registrirano tridesetak lokaliteta na kojima su izgrađeni rimski gospodarski objekti, pretežno villae rusticae.

POPIS LITERATURE

- Batović 1973 Š. Batović, Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju, Diadora, vol. 6, Zadar, 5-165.
- Batović 1974 Š. Batović, Ostava iz Jagodnje Gornje u okviru zadnje faze liburnske kulture, Diadora, vol. 7, Zadar, 159-245.
- Batović 1986 Š. Batović, Dalmatinska kultura željeznog doba, RFFZd, 25 (12), Zadar, 5-60.
- Batović 1987 Š. Batović, Liburnska grupa, u PJZ, br. V, Sarajevo 1987, 339-390.
- Brunšmid 1998 J. Brunšmid, *Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji*, izdanje Književnog kruga, Split 1998.
- Čečuk & Radić 1995 B. Čečuk & D. Radić, Vela špilja, katalog izložbe, Knežev dvor - Dubrovnik, rujan - listopad 1995.
- Čović 1987a B. Čović, Srednjodalmatinska grupa, u PJZ, br.V. Sarajevo, 442-480.
- Čović 1987b B. Čović, Srednjobosanska grupa, u PJZ, br. V. Sarajevo, 481-528.
- Čović 1987c B. Čović, Glasinačka kultura, u PJZ, br. V. Sarajevo 575-643.
- Faber 1986 A. Faber, Prilog kronologiji fortifikacija u primorskom Iliriku, Jadranska obala u protohistoriji... Simpozij u Dubrovniku 1972.
- Kirigin 1990 B. Kirigin, Greeks in Dalmatia - Some new Evidence, Greek Colonist and Native Populations, Canberra - Oxford 1990. 303-316 1996. Issa, Zagreb.
- Lisičar 1949 P. Lisičar, O prehistorijskim i grčkim vazama nađenim u Dalmaciji, VAHD, sv. LII, Split 1950.
- Lisičar 1951 P. Lisičar, *Crna Korkira i kolonije antičkih Grka na Jadranu*, Skopje.
- Lisičar 1963a P. Lisičar, O jednom tipu lučne fibule iz naših arheoloških zbirki, RFFZd 2(1), Zadar, 25-36.
- Lisičar 1963b P. Lisičar, Grčki i helenistički novci s otoka Korčule, RFFZd, 2 (1), Zadar, 74-81.
- Lisičar 1973 P. Lisičar, Cenni sulla ceramica antica. Archaeologia Jugoslavica XIV, 1973.
- Marović & Nikolanci 1977 I. Marović & M. Nikolanci, Četiri groba iz nekropole u Vičoj Luci (o. Brač) pronađena u 1908. god. VAHD, LXX-LXXI, Split.
- Nikolanci 1973 M. Nikolanci, Arhajski import u Dalmaciji, VAHD, LXVIII, Split, 89-118.
- Novak 1961 G. Novak, Stari Grci na Jadranskom moru, Rad JAZU, knjiga 322, Zagreb, 145-221.
- Oreb 1989 F. Oreb, Ostaci rimske villae rusticae u Blatskom polju nedaleko od Blata na otoku Korčuli, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 14/1988 - 15/ 1989, 203-211.
- Ostoic 1878 N. Ostoic, *Compendio storico dell'isola di Curzola*, Zara.
- Ostoic 1953 N. Ostoic, Vela Luka. Historijsko-topografski prikaz s dodatkom novije povijesti, Dubrovnik.
- Piplović 1999 S. Piplović, Javne gradnje u općini Blato tijekom XIX. st., u zborniku radova Stopedeset godina od osnutka župe i sto godina od utemeljenja općine Vela Luka, Vela Luka
- Protić 1985 G. Protić, Prahistorijski nalazi s otoka Visa, VAHD 78, Split 1985, 37-44.
- Protić 1976 I. Protić, Župa Blato od IV. - XX. st. Blato
- Radić 1989 D. Radić, Potirna na otoku Korčuli, Obavijesti HAD-a 21/1, Zagreb 1989, 45-47.
- Radić 1991 D. Radić, Prilozi topografiji otoka Korčule, Znanstveni skup HAD-a Korčula 1991.
- Radić & Bass 1993 D. Radić & B. Bass, Gradine otoka Korčule, Znanstveni skup HAD-a 1993. g u 1994. Current archaeological research on the island of Korčula, Croatia, rukopis.
- Radić 1885 F. Radić, Novi predmeti iz kamenog doba u Dalmaciji, VHAD, VII. br.3, 71-73.
- Radić & Vuletić-Vukasović 1887 F. Radić & V. Vuletić-Vukasović, Arheološki bilježke s putovanja po otoku Korčuli u mjesecu svibnju 1887. godine, VHAD, IX, br. 3, 104-111.
- Radić & Vuletić-Vukasović 1890 F. Radić & V. Vuletić-Vukasović, Predhistorijski predmeti s otoka Korčule poluotoka Pelješca u Dalmaciji, VHAD, XII, br. 3, 73-78.
- Rendić-Miočević 1980 D. Rendić-Miočević, O knidskoj kolonizaciji otoka Korčule, Diadora, vol. 9, Zadar, 229-250
- Schneider 1885 R. Schneider, Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn, IX, Wien.
- Stipčević 1981 A. Stipčević, Kultni simboli kod Ilira, Posebna izdanja ANUBIH-a, LIV, Sarajevo
- Suić 1976 M. Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb
- Zaninović 1976 M. Zaninović, Delmatsko-grčki odnosi na Jadranu, Jadranska obala u protohistoriji... Simpozij u Dubrovniku 1972.
- Zaninović 1982 M. Zaninović, Nalazi sa Tora kod Jelse kao prilog njegovoj kronologiji, Opuscula archaeologica 7 Zagreb, 61-76.

SUMMARY

BLATO PLAIN ON THE ISLAND OF KORČULA

Key words: island, protohistory, hillfort, Korčula, Blato Plain, Kopila

Blato Plain (*Blatsko polje*) is a former periodically flooded karst plain located in the central western part of the island of Korčula. This area, gravitating geographically to Vela Luka Bay and several smaller plains, was well settled during all prehistoric and proto-historic periods because of transportation connections and favorable environmental conditions. Systematic research began some ten years ago, and the results are summarized in this article.

The earliest traces of life come from the late Stone Age and Copper Age, but they are so far well known only at the Vela Spilja cave site. At least four hillforts are located on the hills surrounding the plain, along with several lookout points and thirty some burial mounds, and in the broader region oriented to the plain, a total of seven hillforts and a hundred or so burial mounds are known. Remains indicating any permanent presence of Greek colonists have not been found to the present in the western part of Korčula. Objects of Greek-Hellenistic provenience are fairly common, and this primarily refers to fragments of amphorae, black-glazed pottery, decorative objects of metal, and Grecian coins, all found regularly on sites belonging to the local populations (Kopila, Gradac at Potirna, Vela

Spilja, and the hillfort of St. John). The influence of classical architecture on the local settlements was practically marginal.

The hillfort of Kopila, located directly above the northern side of Blato Plain, is the most important Iron Age settlement on the island of Korčula. The acropolis of the hillfort was defended by a powerful rampart and its well chosen position. Along the slope on the southern side was a large suburbium with traces of dwellings. Two groups of metal objects from Kopila in the Dubrovnik Museum are chance finds, probably from the nearby but as yet not located Iron Age cemetery. Analysis of this material indicates mainly local products from the 5th and 4th centuries BC. At least one of the Corinthian vases from the same museum can also be attributed to this hillfort. An abundance of pottery of local production has been found on the surface and in shallow outcroppings at the hillfort, as well as quite a few fragments of imported Graeco-Hellenistic vases. The use of vessels from the Issean and southern Italian workshops is apparent. The position, size, and numerous finds at the hillfort of Kopila in the period from the 5th to the 1st centuries BC emphasize its importance, as it became the center of a major community with an important and active role in trade and other contacts with other participants in the tumultuous events in this part of the Adriatic Sea that gravitates to the island of Korčula.

Translated by B. Smith-Demo